

نقش شعائر دینی در همبستگی جهان اسلام

حجت الاسلام والمسلمین رحمت‌الله ضیائی ارزگانی*

مقدمه

امروزه و در شرایطی که دشمنان اسلام از هر فرصتی برای اختلاف‌افکنی در میان مسلمانان استفاده می‌کنند، همگرایی و اتحاد جوامع اسلامی ضرورتی دوچندان یافته است و لازم است که هر مسلمان معتقد و علاقمند به عزت مؤمنین، به آن توجه کند و در راه تحقق اتحاد مسلمانان بکوشد. یکی از اقدامات مؤثر در این زمینه شناسایی نمادهای وحدت‌بخش ملل مسلمان و اتخاذ سازوکارهای بهره‌گیری هرچه بهتر و بیشتر از آنها برای تقویت اتحاد و همگرایی میان پیروان مذاهب اسلامی است. تردیدی نیست که این رویکرد ضمن قطع دست دشمنان از کشورهای اسلامی، زمینه‌ساز عزت و سربلندی مسلمانان، در سایه شکوفایی دوباره فرهنگ و تمدن اسلامی خواهد شد.

در این میان، آن دسته از شعائر دینی که در قالب برپایی اجتماعات بزرگ انجام می‌شود، راهکاری مدبرانه است که از همان ابتدا، همبستگی پرشکوه مسلمان را به نمایش گذاشته است. اینک نیز می‌توان از ظرفیت بالای شعائری مانند مراسم حج، نماز جمعه، نماز جماعت و راهپیمایی پرشور اربعین حسینی بهره برد تا مسلمانان - از هر مذهب و نحله‌ای که هستند - به‌رغم خواست قدرت‌های استکباری، در رفع گرفتاری‌های هم بکوشند و به جای تعصبات قومی، مذهبی، نژادی و ملی، به امت اسلام بیندیشند و مصداق این کلام نورانی رسول گرامی اسلام باشند:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحِمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ

* دانش‌آموخته سطح ۴ حوزه علمیه.

سَائِرِ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحَمَى: ^۱ مَثَلِ مُؤْمِنٍ فِي بَيْتِهِ وَدُوسْتِي وَ مَحَبَّتِي وَ رَحْمَتِي بِهِ هُمْ [و اهمیت دادن به سرنوشت یکدیگر]، مَثَلِ يَكُ بَيْكِرُ زَنْدَةً أَسْتُ كِهْ أَكْرُ جَزْئِي أَزْ أُنْ بَهْ دَرْدِ آيْدِ، سَائِرِ اجْزَائِشْ، بَا بِيْدَارِي وَ رَنْجِ بَا أُنْ هَمْدَرْدِي مِيْ كَنْدِ.

و چرا چنین نباشد، درحالی که عوامل وحدت‌بخش میان مسلمین فراوانند و «وحدت اسلامی» ریشه در مبانی و اصولی چون اصل توحید، اصل نبوت، اصل معاد و کلیات احکام شرعی دارد که بر پایه آن‌ها، همگرایی و اتحاد مسلمین در عصر رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در حد‌اعلای خود ظهور یافت و هنوز هم می‌توان به احیای آن امیدوار بود.

مفهوم‌شناسی شعائر

شعائر در لغت، به معنای علائم و نشانه‌هاست ^۲ و در اصطلاح، معنای محدودتری دارد و اخص از معنای لغوی است، بدین معنا که به نمادهای ویژه و خاص، شعائر گفته می‌شود؛ مانند نمادهای حاکی از یک رفتار یا عمل دینی که طبعاً علامت اطاعت از خدا بوده و فی‌الجمله واجب هستند. ^۳

در قرآن کریم، این کلمه در چند آیه به‌کار رفته است؛ مثلاً در سوره حج آمده است: «ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ شَعَائِرَ اللَّهِ...» ^۴ [مناسک حج] این است و هر کس شعائر الهی را بزرگ دارد...» و در سوره بقره می‌فرماید: «إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...» ^۵ صفا و مروه از شعائر خداست». مفسرین شعائر را جمع «شعیره» به معنی علامت می‌دانند ^۶ که از «اشعار» به معنای اعلام گرفته شده است. بنابراین منظور از شعائر، همه علاماتی است که برای «طاعت» قرار داده شده است؛ چنانکه در آیه شریفه می‌فرماید: «وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ...» ^۷ و شترهای چاق و فربه را (در مراسم حج) برای شما از شعائر الهی قرار دادیم».

صاحب «عوائد‌الایام» اگرچه نخست می‌نویسد که مراد اولیه از شعائر، اعمال حج

۱. مسلم بن الحجاج نیشابوری؛ صحیح مسلم؛ ج ۴، ص ۱۹۹۹.

۲. حسین بن محمد راغب أصفهانی؛ المفردات فی غریب القرآن؛ ص ۲۶۵.

۳. سید جعفر سجادی؛ فرهنگ معارف اسلامی؛ ص ۱۰۶۴.

۴. حج: ۳۲.

۵. بقره: ۱۵۸.

۶. ابوالفتوح حسینی جرجانی؛ آیات الأحکام؛ ج ۱، ص ۳۸.

۷. حج: ۳۶.

است، اما در ادامه، شعائر را به همه اعمال دینی و مراسم مذهبی که علامت و نشانه اطاعت خداوند است، توسعه می‌دهد و جملگی را از آنجا که اعلام دین‌اند، واجب می‌شمارد.^۱

اهمیت شعائر دینی

شعائر دینی افزون بر کارکردهای اختصاصی و متنوع که هر یک دارند، می‌توانند روح جمعی را بر روح فردی غلبه دهند و جامعه دینی را به سوی یگانگی بیشتر و مستحکم‌تر رهنمون شوند. اصولاً در ادیان توحیدی، «شعائر دینی» در کنار «مفاهیم دینی» و «احکام دینی» ارکان دین را تشکیل می‌دهند.^۲

مقام معظم رهبری با استناد به قرآن کریم، در تبیین اهمیت شعائر دینی می‌گوید: «مطلقاً نباید نشانه‌های اسلامی را تضعیف کرد - وَ مَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ - ... بعضی‌ها به اسم اینکه ما اهل ریا نیستیم و نمی‌خواهیم تظاهر کنیم، شعائر اسلامی، علامت‌های اسلامی، رفتار اسلامی و پرچم‌های اسلامی را از زندگی خودشان و مردم جمع می‌کنند! بنده مطلقاً این را توصیه نمی‌کنم».^۳

اهداف تعظیم شعائر الهی

تعظیم شعائر الهی اهداف متعدد و متنوعی را - چه در بُعد فردی و چه در بُعد اجتماعی - دنبال می‌کند و مسلماً شناخت و تبیین این اهداف برای مسلمانان، نقش اساسی و مهمی در کمیت و کیفیت برگزاری آن‌ها خواهد داشت. از این رو، در اینجا به تبیین مختصر دو هدف اجتماعی این دستور مهم قرآنی، می‌پردازیم.

۱. وحدت

یکی از اهداف مهم توصیه به تعظیم شعائر دینی، حفظ و تحکیم وحدت و انسجام

۱. احمد بن محمد مهدی نراقی؛ *عوائد الأيام فی بیان قواعد الأحکام*؛ ص ۲۶.

۲. غلامرضا ذاکر صالحی؛ «جایگاه شعائر مذهبی در حرکت احیاء دینی امام خمینی»؛ مجله حضور، شماره ۳۹.

۳. حج: ۳۲.

۴. بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۴/۰۶/۰۸.

بین امت اسلامی است که در قرآن کریم، این چنین به آن امر شده است: «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا...»^۱ و همگی به ریسمان خدا چنگ زیند و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید؛ آن‌گاه که دشمن [یکدیگر] بودید، پس میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید...».

بنابراین یکی از اهداف و آثار توجه به شعائر مذهبی، تحقق دستور قرآن کریم در حفظ همبستگی امت اسلامی و دوری از تفرقه است. پایان یکی است، پنجره آسمان یکی است

خورشید بین این همه رنگین کمان یکی است

ما دست داده‌ایم به هم، چشم‌مان به اوج

ما را به سمت دست خدا، نردبان یکی است

هم مسلکیم، قامت‌مان پیش حق دوتااست

تا روز حشر، قبله ایمان‌مان یکی است^۲

۲. وحشت دشمنان

یکی دیگر از اهداف اهتمام به شعائر دینی، نمایش وحدت مسلمین و در نتیجه، تهدید و ارعاب دشمن است. آثار و برکات این جنبه از تعظیم شعائر دینی، یعنی نمایش وحدت مسلمین، گاهی خارج از حد تصور است که نمونه‌ای از آن را می‌توان در جریان فتح قلعه «بنی‌النضیر» در صدر اسلام مشاهده کرد. علامه طباطبائی در تفسیر المیزان، آورده است که این قبیله یهودی، در شهر مدینه و در پناه اسلام زندگی می‌کردند و قراردادشان این بود که علیه مسلمانان توطئه نکنند، اما آن‌ها این پیمان را شکستند. پیغمبر ﷺ به همراه یاران خود، قلعه آنان را محاصره کرد و آوای «الله‌اکبر» سر داد؛ پیغمبر «الله‌اکبر» می‌گفت و همه یارانش نیز الله‌اکبر می‌گفتند (فَكَبَّرَ رَسُولُ اللَّهِ وَ كَبَّرَ الْمُؤْمِنُونَ) و با همین اقدام، دلهره زیادی به جان یهودیان افتاد ...^۳

۱. آل عمران، آیه ۱۰۳.

۲. شاعر: حسن اسحاقی مهماندوستی، <http://okhowah.com/fa/10858>

۳. سید محمدحسین طباطبائی؛ المیزان فی تفسیر القرآن؛ ج ۹، ص ۱۲۸.

ایجاد رعب و وحشت در دل دشمنان، با گفتن فقط «الله اکبر»، علاوه بر جریان قبيله بنی النضیر، بارها و بارها تجربه شده است؛ مگر فریاد «الله اکبر» مردم مسلمان ایران در ماه‌های منتهی به پیروزی انقلاب، خواب را از چشم ایادی رژیم پهلوی نگرفت و فریاد «الله اکبر» رزمندگان اسلام در جریان جنگ تحمیلی، بعثیان متجاوز را به وحشت نمی‌انداخت؟! بنابراین باز هم مسلمانان می‌توانند با برگزاری تجمعات دینی، اتحاد و همبستگی خود را فریاد بزنند و ترس و وحشت را پیوسته به دل دشمنان اسلام بیندازند.

برخی از مصادیق شعائر دینی

مراسم حج

بعضی از شعائر اسلامی، فرصت بسیار خوبی برای تحکیم وحدت در میان مسلمانان و نمایش قدرت آنان فراهم می‌آوردند که مهم‌ترین و باشکوه‌ترین آن‌ها، مسلماً برپایی مراسم حج است. در حدیثی از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمده است: «أَتَانِي جَبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ مَرُّ أَصْحَابِكَ أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ وَبِالتَّلْبِيَةِ فَإِنَّهُ مِنْ شِعَارِ الْحَجِّ»^۱ جبرئیل نزد من آمد و گفت: به اصحاب خود امر کن صدای خویش را برای لبیک گفتن بلند کنند؛ زیرا این، از شعائر حج است».

امام جعفر صادق عَلَيْهِ السَّلَام نیز در پاسخ هشام که از ایشان در باره فلسفه حج پرسیده بود، می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ ... وَ أَمَرَهُمْ بِمَا يَكُونُ مِنْ أَمْرِ الطَّاعَةِ فِي الدِّينِ وَ مَصْلَحَتِهِمْ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاهُمْ فَجَعَلَ فِيهِ الْاجْتِمَاعَ مِنَ الشَّرْقِ وَالْغَرْبِ لِيَتَعَارَفُوا...^۲ یقیناً خدا انسان را خلق کرد ... و هر آنچه در امر دین بدان نیاز داشتند به آن‌ها امر کرد و مصلحت‌های امر دنیا را نیز به آن‌ها گوش زد کرد و حج را محل اجتماع مسلمانان از شرق و غرب عالم قرار داد تا نسبت به یکدیگر آشنا شوند.

آنانی که توفیق شرکت در مراسم حج را داشته‌اند، به‌خوبی دریافته‌اند که وحدت نیت، وحدت هدف، وحدت اعمال، وحدت اذکار و آداب، وحدت لباس و... اموری هستند که مسلمانان را به وحدتی همه‌جانبه و فراگیر دعوت می‌کنند.

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحار الأنوار؛ ج ۹۶، ص ۳۳۹.

۲. محمد بن حسن حر عاملی؛ وسائل الشیعه؛ ج ۱، ص ۱۴.

امام خميني علیه السلام در اين باره مي گويد:

حج، بهترين ميعادگاه مَعارفه ملت‌هاي اسلامي است که مسلمانان، با برادران و خواهران ديني و اسلامي خود از سراسر جهان آشنا مي‌شوند و در آن خانه‌اي که متعلق به تمام جوامع اسلامي و پيروان ابراهيم حنيف است، گرد هم مي‌آيند و با کنار گذاردن تشخيص‌ها و رنگ‌ها و مليت‌ها و نژادها، به سرزمين و خانه اولين خود رجعت مي‌کنند و با مراعات اخلاق کریمه اسلامي و اجتناب از مجادلات و تجملات، صفای اخوت اسلامي و دورنمای تشکل امت محمدی صلی الله علیه و آله را در سراسر جهان به نمايش مي گذارند.^۱

بي ترديد حج عامل مؤثري در ايجاد وحدت ميان صفوف مسلمانان و رنگ‌باختن تعصبات فرقه‌اي، نژادي و ملي و دستيابي به همبستگي مسلمين از همه نقاط عالم، از همه رنگ‌ها و نژادها است. اگر از اين ظرفيتي که خداوند تبارک و تعالي براي مسلمانان ايجاد کرده به‌خوبي استفاده شود، سرنوشت کشورهای اسلامي مسلماً تغيير خواهد کرد و راه دخالت و نفوذ بيگانگان در سرنوشت مسلمانان سد خواهد شد. بدین ترتيب تفرقه و تنش ميان کشورهای اسلامي که سرمايه‌هاي مادي و معنوي آنان را به باد مي‌دهد، جای خود را به صلح و دوستي خواهد داد.

نماز جماعت

يکي ديگر از شعائر ديني که در همبستگي مسلمانان نقش اساسي و محوري ايفا مي‌کند، نماز جماعت است؛ زيرا اين گونه نماز خواندن، به منزله اتصال قطره به دريا است که اهميت آن بي‌نياز از توضيح است و از همين رو، شارع مقدس به آن توصيه فراوان کرده است.

شهيد مطهري، جنبه وحدت‌بخش نماز را از مفاد سوره مبارکه حمد استنباط کرده و مي‌گويد:

در سوره حمد که جزء قطعي نماز است، مي‌گوئيم «اياک نعبد و اياک نستعين؛ خدایا ما تنها تو را مي‌پرستيم، خدایا ما تنها از تو کمک و استعانت مي‌جوئيم». يعنی مي‌گوئيم خدایا من تنها نيستم، من با همه مسلمان‌هاي ديگر هستم. ضمناً انسان، وابستگي و پيوستگي خودش به جامعه اسلامي را در حال عبادت و بندگي اعلام

۱. روح‌الله خميني؛ صحيفه نور؛ ج ۲۰، ص ۱۳.

می‌کند. خدایا من فرد نیستم، تک نیستم، من عضوم، جزئی از کل و عضوی از پیکر هستم. «ما» هستیم، نه «من». در دنیای اسلام «من» وجود ندارد؛ «ما» وجود دارد.^۱ در مساله ۱۴۰۲ رساله توضیح المسائل امام خمینی علیه السلام آمده است: مستحب است که انسان صبر کند نماز را به جماعت بخواند. نماز جماعت، از نماز اول وقت فرادی که آن را طول بدهند، بهتر است.^۲

آیت‌الله ملکی تبریزی در کتاب «اسرار الصلاة» خود آورده است:

حکمت اصلی در تشریح نماز جماعت، اتحاد قلوب مؤمنین در امر خداست و برای این اتحاد، فواید بسیاری از قوت اسلام و مسلمین و غیر آن، است. گذشته از این، نماز جماعت در تکمیل نفوس و قوت آن‌ها، در سیر الی الله و جلب فیوضات الهی، بسیار مؤثر است. مثل اجتماع قلوب، مثل اتصال آب‌های قلیل به یکدیگر است که چون به یکدیگر متصل شوند، از صورت آب قلیل خارج شده و گرمی شوند که دیگر به اندک نجاستی، طهارتش را از دست نمی‌دهد.^۳

نماز جمعه

خداوند در قرآن فرموده است: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ»^۴ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که برای نماز روز جمعه اذان گفته شود، به سوی ذکر خدا بشتابید و خرید و فروش را رها کنید».

نماز جمعه از فریضه‌های عبادی و سیاسی اسلام است که از همان آغاز تشکیل دولت اسلامی، یعنی حکومت پیامبر صلی الله علیه و آله در مدینه، تشریح و به اجرا گذاشته شد.^۵ نماز جمعه، همچون دیگر عبادات گروهی، نقشی انکارنشده در ایجاد و حفظ شکل مسلمانان دارد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ خَمْسًا وَثَلَاثِينَ صَلَاةً مِنْهَا صَلَاةٌ وَاجِبَةٌ عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَشْهَدَهَا:» خداوند عزوجل در هر هفت روز، سی و پنج [نوبت] نماز فریضه بر مردم واجب کرده است و فقط در یک

۱. مرتضی مطهری؛ گفتارهای معنوی؛ ص ۹۴ و ۹۵.

۲. روح‌الله خمینی؛ توضیح المسائل؛ مساله ۱۴۰۲.

۳. جواد ملکی تبریزی؛ اسرار الصلوة؛ ترجمه رضا رجب‌زاده؛ ص ۴۹۱.

۴. جمعه: ۹.

۵. فضل بن حسن طبرسی؛ مجمع البیان؛ ج ۱۰، ص ۴۳۲.

۶. محمد بن یعقوب کلینی؛ کافی؛ ج ۳، ص ۴۱۸.

نماز فرمان داده تا همگان به اجتماع در آن شرکت کنند».

اهمیت و نقش نماز جمعه و جماعت در دورنگه داشتن جامعه اسلامی از تفرقه و اختلاف تا آنجا است که امامان شیعه برای حفظ اتحاد و انسجام مسلمین، شرکت در نماز جماعت غیرشیعیان را جایز و بلکه لازم می‌شمردند. به‌عنوان نمونه، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «صَلُّوا مَعَهُمْ فِي مَسَاجِدِهِمْ وَأَقْضُوا حُقُوقَهُمْ»^۱ در مساجد غیرشیعیان حضور یابید و همراه آن‌ها به نماز بایستید و همیشه حقوق‌شان را ادا کنید». در این روایت، کلمه «صَلُّوا» مطلق است و قاعدتاً شامل همه نمازها، از جمله نماز جمعه می‌شود.

امام باقر علیه السلام در تبیین اهتمام نسل اول مسلمانان به حضور در نماز جمعه، می‌فرماید: «وَاللَّهِ لَقَدْ بَلَّغَنِي أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَتَجَهَّزُونَ لِلْجُمُعَةِ يَوْمَ الْخَمِيسِ لِأَنَّهُ يَوْمٌ مُّصَيَّبٌ عَلَى الْمُسْلِمِينَ»^۲ به خدا قسم به من خبر رسیده است که یاران پیامبر از پنج‌شنبه برای روز جمعه آماده می‌شدند؛ چراکه مسلمانان در آن روز در تنگنا هستند». یعنی اصحاب پیامبر، در روز پنجشنبه خودشان را برای فردا آماده می‌کردند تا به نماز جمعه بروند. در روایت دیگری از امیرالمؤمنین علیه السلام نیز آمده است: «روز پنج‌شنبه دارویی نخورید که شما را در بستر بیندازد، تا مبدا نماز جمعه فردا از دستتان برود! به خدا سوگند، به من خبر رسیده است که اصحاب پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از روز پنجشنبه برای نماز جمعه آماده می‌شدند».

نماز عید

عید فطر و عید قربان بهترین نماد وحدت و همگرایی در میان مسلمانان هستند، زیرا همه مسلمین این اعیاد را محترم می‌شمارند و همگی در کنار هم به نماز می‌ایستند و کام خویش را با حلاوت ذکر او شیرین می‌کنند.

اینکه مسلمانان در ساعات اولیه صبح روز عید، به‌ویژه در عید فطر از شمال و جنوب و شرق و غرب شهر، از خانه خارج شده و در کوی و برزن جاری می‌شوند تا برای اقامه نماز عید به هم بپیوندند و شعار «اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ»

۱. محمد بن علی ابن بابویه؛ صفات الشیعه؛ ص ۲۸.

۲. عبدعلی بن جمعه عروسی حویزی؛ تفسیر نورالتقلین؛ ج ۵، ص ۳۲۵.

وَلِلَّهِ الْحَمْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا هَدَانَا وَلَهُ الشُّكْرُ عَلَى مَا أَوْلَانَا^۱ سر دهند، شکوه و عظمت امتی خداجو و متحد را به نمایش می‌گذارد. بی‌جهت نیست که می‌توان عید فطر را نماد وحدت، انسجام و همبستگی اقشار مختلف مردم و تجلی اقتدار و عظمت مسلمین دانست.

شعائر حسینی

یکی دیگر از شعائر دینی که توجه و اهتمام به آن، آثار و برکات فراوانی، از جمله در تحکیم همبستگی جامعه دارد، بزرگداشت مقام و عزای امام حسین علیه السلام است. شعائر حسینی اگرچه خاستگاهی شیعی دارد، ولی با توجه به مکتب شورآفرین امام حسین علیه السلام، می‌تواند حلقه اتصال همه آزادگان و آزادیخواهان باشد. گذشته از مجالس عزاداری محرم که طبعاً در مناطق شیعه‌نشین رواج دارد، چند سالی است که مراسم پیاده‌روی اربعین حسینی، به نماد پیوند کشورهای اسلامی و نمایش قدرت آنان تبدیل شده است و دایره آن از شیعیان ایران و عراق نیز فراتر رفته است.

امام خمینی علیه السلام که همواره یکی از علل اساسی پیروزی انقلاب اسلامی ایران را «وحدت کلمه» دانسته است، نقش مجالس عزاداری و تجمعات مذهبی در دستیابی به این وحدت را چنین بیان می‌کند: «تمام این وحدت کلمه‌ای که مبدأ پیروزی ما شد، به‌خاطر این مجالس عزا و این مجالس سوگواری و این مجالس تبلیغ و ترویج اسلام شد».^۲

نتیجه‌گیری

در این نوشتار دانستیم که؛

۱. شعائر الهی که در دین مبین اسلام، بر تعظیم و بزرگداشت آن‌ها تأکید شده، می‌توانند در ایجاد همبستگی میان مسلمانان نقش اساسی و مهمی ایفا کرده و امت اسلامی را در تحقق اهداف خود یاری کنند.
۲. شعائر دینی اهداف و آثار متعدد و متنوعی - چه در بُعد فردی و چه در بُعد اجتماعی - دارند که «ایجاد و تقویت همبستگی در جوامع اسلامی» و «تهدید و

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ کافی؛ ج ۹، ص ۱۶۸.

۲. روح الله خمینی؛ صحیفه نور؛ ج ۱۷، ص ۵۵.

ارباب دشمنان»، از مهم‌ترین آن‌ها به حساب می‌آیند.

۳. شعائر دینی مصادیق فراوان دارند که همه آن‌ها علاوه بر کارکرد اختصاصی خود، همبستگی و روح اخوت بین مسلمانان را نیز به نمایش می‌گذارند و در این میان، نقش بعضی از آن‌ها پررنگ‌تر است؛ مثل مراسم سیاسی و عبادی حج، نماز جمعه، نماز عیدین، نماز جماعت و شعائر حسینی و به‌ویژه اجتماع بزرگ اربعین.

فهرست منابع

۱. ابن بابویه، محمد بن علی؛ *صفات الشیعة*؛ تهران: أعلمی، تهران، ۱۳۶۲ش.
۲. حر عاملی، محمد بن حسن؛ *وسائل الشیعة*؛ قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ اول ۱۴۰۹ق.
۳. حسینی جرجانی، ابوالفتوح؛ *آیات الأحکام*؛ تهران: نوید، چاپ اول ۱۴۰۴ق.
۴. خمینی، روح الله؛ *صحیفه نور*؛ قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۱ش.
۵. راغب أصفهانی، أبو القاسم الحسين بن محمد المعروف؛ *المفردات فی غریب القرآن*؛ محقق صفوان عدنان الداودی؛ دمشق / بیروت: دارالقلم / الدارالشامیة، چاپ اول ۱۴۱۲ق.
۶. سجادی، سید جعفر؛ *فرهنگ معارف اسلامی*؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۳ش.
۷. طباطبایی، سید محمد حسین؛ *المیزان فی تفسیر القرآن*؛ قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ق.
۸. طبرسی، فضل بن حسن؛ *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*؛ تهران: ناصرخسرو، [بی تا].
۹. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه؛ *تفسیر نورالتقلین*؛ قم: انتشارات اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۴۱۵ق.
۱۰. القشیری النیشابوری، مسلم بن الحجاج؛ *صحیح مسلم*؛ بیروت: دار إحياء التراث العربی، [بی تا].
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب؛ *الکافی*؛ تهران: دار الکتب الإسلامية، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.
۱۲. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی؛ *بحار الأنوار*؛ بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق.
۱۳. مطهری، مرتضی؛ *گفتارهای معنوی، صدر*؛ تهران: صدر، [بی تا].
۱۴. ملکی تبریزی، میرزا جواد؛ *اسرار الصلاة*؛ تهران: پیام آزادی، چاپ چهارم، ۱۴۲۰ق.
۱۵. نراقی، مولی احمد بن محمد مهدی؛ *عوائد الأيام فی بیان قواعد الأحکام و مهمات مسائل الحلال و الحرام*؛ قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول ۱۴۱۷ق.